

УКРАЇНА В ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОМУ ВИМІРІ США (ОГЛЯД ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ З 1993 ПО 2006 РР.)

Проведений аналіз зовнішньої політики США у їх відносинах з Україною. Показано, що американські президенти сприймали молоду незалежну державу крізь призму стереотипів холодної війни. Таке сприйняття знаходило свій відбиток у зовнішньополітичній діяльності американських політиків.

В умовах зростаючої ролі США набуває актуальності дослідження зовнішніх і внутрішніх чинників, що впливають на зовнішньополітичні рішення американських та українських політиків.

Зовнішню політику США стосовно східних країн, зокрема Росії та України, досліджувало чимало науковців, які акцентували увагу на різних аспектах цієї сфери [2–4]. Проте філософія політиків, традиції та політичні пережитки, що суттєво впливали на формування зовнішньої політики даних країн, залишилися поза увагою науковців. Ми вбачаємо наше завдання у висвітленні зовнішньополітичних стосунків зазначених вище країн та виокремленні чинників, що впливають на їхній розвиток.

Мета статті полягає у спробі віднайти внутрішні фактори, що впливали на формування зовнішньої політики США, зокрема у стосунках з Україною.

Власне *актуальним* і раніше не досліджуваним виявляється аналіз внутрішніх та зовнішніх чинників, настроїв та політичних традицій американського та українського політикумів. У статті вирішуються такі *завдання*: описати розвиток стосунків між США та Україною з 1993 по 2006 рр.; виявити та описати чинники, що впливали на формування зовнішньої політики зазначених країн; описати як стереотипи холодної війни впливали на політичний курс США стосовно України.

Коли з'явилася Україна як країна на карті Європи в 1991 р., багато хто з американських політиків був переконаним, що вона існуватиме недовго, що розколеться на дві частини, що вона нестабільна [1]. Навіщо, таке уявлення про молоду державу визначило зовнішньополітичний курс американських президентів на десятиліття.

Після завершення холодної війни американських політиків хвилювали питання наявності значних запасів ядерної зброї на території колишнього Радянського Союзу. США були зацікавлені в роззброєнні колишніх радянських республік, оскільки, з одного боку, остерегалися колишніх комуністів, а з іншого боку, намагалися ослабити їх з метою зберегти однополярний світ, що склався після розпаду радянської імперії. США переслідували конкретні цілі стосовно України, зокрема добитися від президента України Л. Кравчука відмови від ядерної зброї. В 1993 р., перебуваючи на посту прем'єр-міністра, Л. Кучма, виступаючи на сесії Верховної Ради, наполягав на збереженні в Україні найефективнішої та наймогутнішої складової українського потенціалу – 546 твердопа-

ЩА
р.)

ю. Пока-
ь призму
шньопо-

зовніш-
ня аме-

країни,
гах цієї
ки, що
шилися
ньопо-

ливали
ю.

утріш-
ого та
разви-
писати
країн;
А сто-

го хто
го, що
лення
х пре-

и пи-
адян-
х рес-
шого
лався
совно
и від
а, ви-
ефек-
допа-

ливних МБР СС-24 з 460 ядерними боеголовками [5, с. 15]. Аргументом на користь збереження ядерного потенціалу був той факт, що вони мають тривалий строк зберігання, тож їх можна не знищувати. Заява з уст колишнього директора гігантського військово-промислового комплексу, на якому було створено ракетно-ядерну міць колишнього СРСР, викликала настороженість на Заході, зокрема у США. Вашингтон зайняв жорстку позицію стосовно українського ядерного потенціалу. Існувало кілька причин тиску США на Україну з метою примусити її відмовитися від ядерної зброї:

1. США не були впевнені в послідовній політиці молодого України.

2. В Україні існував політичний безлад і в будь-яку хвилину ситуація могла вийти з-під контролю.

3. Наявність ядерної зброї створювала лишні клопоти американським політикам.

4. Ядерний потенціал змушував рахуватися з Україною, яка була новим гравцем на європейському і загалом світовому просторі.

5. Єдиною ядерною державою на пострадянському просторі була Росія, яку визнавали правонаступницею СРСР.

6. Ядерна Україна стояла на заваді реалізації американо-радянського Договору СНО-1 та американо-російського Договору СНО-2.

7. Зовнішньополітичний курс молодого країни був невизначеним, а президентом України був колишній комуніст, ідеолог КП колишнього СРСР, що викликало настороженість та недовіру в американських політиків.

Були й інші чинники швидкого роззброєння України, зокрема:

1. Серед політичної еліти не було єдиної думки щодо ядерного статусу держави.

2. Москва чинила тиск на Київ та налаштовувала Вашингтон проти Києва.

3. Росія була зацікавлена в ослабленні України та знищенні її ядерного потенціалу, оскільки таким чином вирішувала низку проблем, які б виникли у випадку якби Україні вдалося зберегти її ядерний потенціал.

У зовнішньополітичних стосунках рахуються з сильними суперниками, слабких ігнорують. Зважаючи на те, що Україна не визначилася із зовнішньополітичним курсом, а між політиками точилася війна за владу та сфери впливу, США застосували спрощений підхід до України, адміністрація Клінтона прийняла рішення дотиснути Україну у питанні ядерного роззброєння. Такий підхід був хибним, оскільки геополітичне становище та потенціал країни були вагомими факторами для розвитку стосунків та підтримки України, проте розуміння прийшло пізніше, коли загострилися стосунки США та європейських країн з Росією. Під час правління президента США В. Клінтона Україна була недооцінена і, відповідно, знехтувана. Такий стан речей підтверджує думку про недалекоглядність американського президента та слабкість політичної волі українських президентів.

Іще одним чинником ослаблення ролі України була Москва, яка використовувала економічні важелі впливу на Київ, з одного боку, а з іншого – формувала та посилювала думку про ненадійність та непередбачуваність Києва. Пізніше таку практику Росія застосує ще неодноразово. Американські політики – а Клінтон не виняток – пам'ятали період холодної війни, тому стереотип ВОРОГА, страх перед комуністами, та ще наявність у них ядерної зброї підштовхнув президента Клінтона до рішучих дій стосовно України. Москва вміло

зіграла на страхах США, скористалася ситуацією, щоб переконати Вашингтон у тому, що Україна є новою небезпекою на пострадянському просторі. «Щоб ізолювати Україну на міжнародній арені, російські політики вміло використовували стурбованість адміністрації Клінтона ядерним статусом України», – вважає Збігнев Бжезінський. – Граючи на американських страхах, Москві вдалося зобразити нових лідерів у Києві як носіїв загрози міжнародній стабільності [5, с. 15]. Неспроможність України донести до Заходу свою стурбованість посилювало її ізоляцію, отже й відчуття вразливості. На дипломатичній арені Росія, яка унаслідкувала досвід царської та радянської імперій, переграла Україну. Слід зазначити, що на той час американський президент В. Клінтон був зорієнтованим на Росію, а Україна для нього була білою плямою на європейському континенті. Недосвідченим українським дипломатам не вдалося переконати Вашингтон у тому, що напружені стосунки між Києвом і Москвою є загрозою європейській безпеці, а отже, й потенційною загрозою глобальним інтересам США. Можливості були, особливо після успіхів крайніх націоналістів на чолі з Жириновським на парламентських виборах Росії. Після таких подій у Росії в Америці виникла атмосфера страху перед можливим поверненням комуністів до влади, озброєних ядерною зброєю [5, с. 15], проте висновків адміністрації Клінтона не зробила.

У січні 1995 р. секретар оборони США Уільям Перрі, виступаючи на конференції у Вашингтоні, зазначив, що 400 млн. доларів було витрачено США на роззброєння республік колишнього СРСР, Росії, України та Казахстану [9]. За словами У. Перрі, це був захист США іншими засобами. До 1998 року ядерна зброя була або знищена на території України або вивезена до Росії.

Незважаючи на несприятливі фактори, Україна була першою з незалежних держав на пострадянському просторі, яка приєдналася до Договору з НАТО «Партнерство заради миру» в 1995 році. Протягом 1995–1997 рр. чіткішим став прозахідний вектор зовнішньої політики України, особливо після того як Л. Кучма зрозумів, що Росія не була зацікавленою в нормалізації стосунків з Україною до підписання договору стосовно лінії кордону двох держав. Протягом тих років Україна посилала чіткі сигнали Європі та США, що вона була зацікавлена в тіснішій співпраці з НАТО. На саміті НАТО в Мадриді в 1997 р. Україна підписала Хартію про окреме партнерство з НАТО, яка передбачала співпрацю в сфері економічної безпеки, попередження конфліктів, кризового менеджменту, військової реформи, демократичного контролю над збройними силами, контролю над озброєнням, боротьбою з наркотиками, організованою злочинністю тощо [7].

У 1996 р. був створений спільний американсько-український комітет безпеки з метою зміцнення робочих контактів між українським Міністерством оборони та американським департаментом оборони. Було розроблено та підписано робочий план співпраці, обговорено питання двосторонніх стосунків участі у миротворчих операціях. Такі дії сприяли інтеграції України у європейські та трансатлантичні структури [8].

Стосунки між США та Україною перед помаранчевою революцією склалися неспросто, оскільки Л. Д. Кучма не користувався підтримкою американського президента Дж. В. Буша з огляду на його проросійську позицію та непослідовну зовнішню та внутрішню політику держави. Помаранчева революція вписалася у загальний підхід американського президента до процесу демокра-

тон у
б ізо-
вува-
важає
ся зо-
ності
поси-
Росія,
раїну.
зрієн-
ькому
онати
озою
ресам
чолі з
Росії
ністів
трація

і кон-
ІА на
9]. За
дерна

жних
ІАТО
і став
І. Ку-
/краї-
м тих
влена
а під-
що в
енту,
нтро-
ю то-

г без-
ством
ідпи-
учас-
ькі та

лада-
ансь-
непо-
поція
окра-

тизації, вона стала підтвердженням усталеного погляду американських політиків на демократичні зміни у Східній Європі, яка несла спадок колишнього СРСР. США схильні були сприймати пострадянські країни, серед них і Україну, як колишні республіки Радянського Союзу, зважаючи на той факт, що керівний склад, президенти цих країн, успадкували владу на хвилі перетворень і до того ж були носіями ментальності колишнього СРСР, що накладало відбиток на їхні дії та підходи до вирішення політичних та економічних питань.

Адміністрація Буша ототожнила помаранчеву революцію з хвилею демократизації. Дж. Буш вважав, що Україна та США можуть спільно працювати над вирішенням питань нерозповсюдження зброї та торгівлі людьми. Під час президентських виборів та виборчої кризи Конгрес закликав до вільних і чесних виборів в Україні та попередив режим Кучми про можливі негативні наслідки для керівників держави та україно-американських зносин у випадку фальшування. На 109 засіданні Конгрес підтримав пропозицію про фінансову підтримку України та розширення торгових зносин з Україною, частково призупинивши дію поправки Джексона-Веніка стосовно України, яка була перепорою для країн з неринковою економікою [10, с. 1].

Помаранчева революція стала вагомим чинником, що спричинив інтерес американських політиків до України. Вони сподівалися, що Україна ступить на шлях реформ, що в кінцевому рахунку приведуть її до Євроінтеграції після п'ятнадцяти років імітування реформ і нерозважливих кроків у сфері політики та економіки. З іншого боку, американські політики сподівалися на геополітичні наслідки політики України після помаранчевої революції, оскільки прозахідна Україна на території колишнього Радянського Союзу могла вплинути на стосунки між Росією та Заходом. Таким чином, Україна могла стати козирною картою у розіграванні інтересів США та формуванні стосунків з Росією. Пострадянським простором прокотилася хвиля революцій, які змінили політичний ландшафт в пострадянських країнах: революція троянд в Грузії в листопаді 2003 – січні 2004 рр., помаранчева революція в листопаді 2004 – січні 2005 рр. та можлива зміна режиму в Киргизстані в березні 2005 р. Після помаранчевої революції США збільшили допомогу Україні, сподіваючись прискорити в ній політичні зміни.

Демократичні зміни були на користь США, оскільки, на нашу думку, Сполучені Штати були зацікавлені в доступі до цих країн, що, в свою чергу, давало змогу впливати не тільки на економіку чи політику зазначених держав, а й певною мірою впливати на політику Росії, яка, хоча і вийшла ослабленою після розпаду СРСР, та все ж таки була конкурентом США на світовій арені, і яка володіла одним із найбільших ядерних арсеналів у світі. Незважаючи на зміну на пострадянському просторі після розпаду СРСР у 1990-х рр., політики США не позбулися стереотипів холодної війни, що асоціювалися з СРСР, а пізніше – з Росією, як правонаступницею колишньої імперії.

Вибраний українським народом після повторних виборів президент Ющенко визначив пріоритети зовнішньої політики, що співпадала з пріоритетами США, зацікавлених у якнайшвидших політичних та економічних змінах України. Першочергова мета для нового українського президента полягала в розвитку зв'язків з ЄС та визнання європейською спільнотою України як країни з ринковою економікою. Після здобуття членства в СОТ до кінця 2005 р., на думку Ющенка, Україна спробує створити вільну торгову зону з ЄС і до кінця 2007 р.